

**Konkurs za za izradu idejnog urbanističko-arhitektonskog rješenja šetališta u dijelu
„budvanske školjke“, dijela šetališta Budva-Bečići, I faza**

Crna Gora
Opština Budva
Služba glavnog gradskog arhitekta
Trg Sunca broj 3,
Budva, Crna Gora,
Telefon: +382 33 403-821,
e-mail: arhitekta@budva.me

KONKURSNI ZADATAK – ISTORIJSKI OSVRT

**Konkurs za za izradu idejnog urbanističko-arhitektonskog rješenja šetališta u dijelu
„budvanske školjke“, dijela šetališta Budva-Bečići, I faza**

BUDVANSKO ŠETALIŠTE, je godinama imalo svoj vizuelni identitet u smislu funkcije i namjene (sadržaja), koji je “relativno” bio primjeren potrebama turista i stanovništva. Danas je šetalište, anahrona zona koja opterećujuće djeluje na prolaznike svojom preizgradjenošću, različitim i brojnim, neusaglašenim jednoličnim sadržajima privremenih objekata diskutabilne estetike i djeluje zamarajuće, svojim dezintegriranim prostorom, pa se čak prolaznici i turisti osjećaju dezorijentisano krećući se šetalištem. Što spontani, što planerski razvoj Budve nametnuo je ovakvu funkciju priobalnoj zoni budvanskog akvatorija. Pravac i trasa šetališta iziskuje određeni broj smjernica o kojima obrađivač konkursa mora da povede računa:

1. **Zakonski i planski okviri**
2. **Prirodne karakteristike i specifičnosti priobalnog djela od Starog Grada do Zavale**
3. **Funkcionalna, saobraćajna, veza sa Starim Gradom.**

STARI GRAD BUDVA

“Gradovi svoju povijest upisuju u zidove, u stvari, a ne u varljivo i potkupljivo ljudsko pamćenje”

Igor Štiks, Elijahova stolica

Mi smo dužni prema sebi, svojim potomcima da istoriju upisanu u zidine, bedeme, održavamo, njegujemo bez nadograđivanja, promjena, urušavanja, jer ćemo samo tako njegovati i održati svoj identitet. Stari grad je idealno mjesto da taj identitet održimo uklanjanjem svega onoga čime su ljudi težili da ga promijene, ali je on ipak vjekovima odolijevao. Na nama je da tu čistotu i ljepotu vratimo, održimo, da svaki put kada iz novosagrađene, neurbanizovane okoline Budve koja nema mjeru identiteta, uđemo u Stari grad, nađemo mir, prepoznamo svoju prošlost, ko smo, odakle dolazimo i kuda treba da idemo i prepoznamo sebe.

Kulturna dobra kao sadržajna inspiracija šetališta:

Sama trasa i vizuelna veza sa Starim gradom poželjno je da bude slobodnih vizura da se sa većeg dijela šetališta, a posebno na proširenjima, odmorištima, pobočnim sadržajima vodi računa i stvaraju vizure sa obrisima bedema Starog Grada, Citadele, Zvonika Sv. Ivana. U pitanju su elementi integrisanja kulturnih dobara imanentni starim primorskim istorijskim jezgrima. Pri tom, ne smiju se zanemariti vizure prema ostrvu Sv.Nikola koje je sa crkvicom Sv.Nikole svojevrsna vjekovna simbolika Budvanskih pejzažnih vrijednosti.

Pejzažne vrijednosti:

Šetalište samom svojom pozicijom je mikro i makro obalno lice grada vidljivo iz svih pozicija: sa mora, sa gradske rive, sa jugoistoka od Zavale i značajne pozicije

Konkurs za za izradu idejnog urbanističko-arhitektonskog rješenja šetališta u dijelu „budvanske školjke“, dijela šetališta Budva-Bečići, I faza

sa brda Košljun. Rješenja koja budu postavljena na šetalištu imaće “svoja leđa” tik uz šetnu ulicu od arhitektonskih fasada hotela 5 zvjezdica i kvalitetnih zelenih partija parkovskog djela Turističkog naselja Slovenska plaža i Hotela Park sa atraktivnom stazom u klifovima podno zavaljskih stijena i plaže Guvance. Dio tih pejzažnih vrijednosti sa morskog dijela odlazi na pličinu Tunja koja se proteže i vidljiva je do ostrva Sv. Nikola koji se doživljava sa svake pozicije šetališta. Koloristički doživljaj bistro plavog mora sa djelom bjelog oblutka na plaži je takođe neponovljiv doživljaj.

Svojevrsno kreativno pitanje je kako nove forme i sadržaje inspirirati postojećim kulturnim dobrima. Tako naprimjer Digitalne info punktove treba prostorno nenametljivo istaći i usmjeriti ka sadržajima starog grada.

Ovaj tekstualni prikaz o istorijatu Budve od praistorije do današnjih dana se prezentuje za svrhe izrade konkursnog zadatka Šetališta od Starog grada, duž Slovenske obale do Bečića. Kulturno istorijska saznanja, način gradnje te stilovi arhitekture materijali, strukture i volumeni objekata, kroz vrijeme romanske, vizantijske, mletačke, austrougarske epohe i vrijeme kraljevine i socijalističke Jugoslavije čine bazu i sadržajnu podlogu za formiranje opšte strukture namjene i funkcija prostora pored obavezujućih pojedinačnih konzervatorskih prezentacija određenih kulturnih dobara.

U vrijeme formiranja Republičkog Zavoda za zaštitu spomenika kulture Crne Gore u prošlom vijeku i registrovanja prvih spomenika kulture (1956) kako su se tada nazivali, kategorisani su pet spomenika kulture, danas se nazivaju “nepokretna kulturna dobra”.

- Stari grad Budva kao jedinstven spomenik graditeljskog naslijeđa
- Citadela sa gradskim bedemima i bastionima
- Crkva Santa Marija in punta
- Katedrala Sv. Ivana
- Crkva Sv. Trojice

Kasnije, spisak je proširen na: Antičku nekropolu, Napoleonov most i desetinu tvrđava, crkava i manastira u zoni Maina, Brajića, Paštrovića i Petrovca.

Istorijat kulturnih dobara sa kulturološkim karakteristikama Zvanična kataloška obrada iz Službenog lista CG, br.67 od 19 oktobra 2017. godine.

Stari grad - Budva

Antički izvori, pisani spomenici i bogatstvo arheološkog materijala, ukazuju na Budvu kao jedno od najstarijih urbanih naselja na Jadranu, staro preko 2 500 godina. U antici i srednjem vijeku pojam Budva kao toponim imao je nekoliko verzija: Buthoe, Budua, Butua, Butoba, Budova i Civitas Antiqua, odnosno Stari grad.

Konkurs za za izradu idejnog urbanističko-arhitektonskog rješenja šetališta u dijelu „budvanske školjke“, dijela šetališta Budva-Bečići, I faza

Bogatstvo arheološke građe iz bronzanodobnog perioda, svjedoči o vrlo živim vezama praistorijskih kultura ovog dijela Jadranske obale sa Egejom. U periodu starijeg gvozdenog doba dolazi do nastanka, a potom i etničke diferencijacije Ilira koji su naseljavali unutrašnjost Crne Gore. Najmoćnije pleme i plemenski savez Ardieja koji je prvobitno živio na sjeveru Crne Gore, postepeno se širi do same obale današnjeg crnogorskog primorja. Nekadašnje ostrvo, na mjestu današnjeg Starog grada Budva postaje emporij, važno mjesto trgovinskih razmjena između Ilira i Helena. Budva je doživjela nagli razvoj gradskog života, posebno u drugoj polovini III i prvoj polovini II vijeka p. n. e. Ekonomska moć Budve u I vijeku n. e. opada i grad tavori. Plinije Stariji pominje Budvu kao Oppidium civium Romanorum Butuanum, tj. grad rimskih građana. U I vijeku n. e. grad se širi. Njeni žitelji, državni službenici i trgovci iz Italije, Grčke i Male Azije i romanizovani starosjedioci, grade udobne kuće, fontane, svetišta, javna kupatila. Luksuzni arheološki nalazi, kao što je staklo iz Sidona pronađeno u budvanskoj nekropoli, govore o vrlo aktivnoj trgovinskoj razmjeni sa zanatskim radionicama iz trgovačkih centara širom Mediterana. Nastankom ekonomske krize koja je zahvatila Rimsko carstvo u III-IV vijeku, i grad Budva primjetno siromaši. Podjelom Rimskog carstva 395. godine, Budva se nalazi na samoj granici Istoka i Zapada. Nakon razornog zemljotresa koji je zahvatio budvansko područje 518. godine, Budvom vladaju vizantijski carevi. Postoje podaci da su Avari još u VI vijeku napadali, pljačkali, pa i nastanjivali Budvu, tako da se jedno vrijeme i budvanski zaliv nazivao Avarorum sinus. U ranom Srednjem vijeku ove oblasti naseljavaju Sloveni. Istorijografija bilježi podatak o Saracenskom pustošenju i razaranju Budve 841. godine, i obnovi grada lokalnog romanskog stanovništva uz pomoć Slovena. Dok je Budva pripadala Dukljanskoj državi nastupila je hristijanizacija Slovena, koja je trajala sve do kraja IX vijeka. pretpostavlja se da je tada sagrađena najstarija očuvana crkva u Budvi, Santa Maria in Punta, benediktinski manastir. Ulaskom Duklje u sastav Nemanjine države 1195. godine, snažna dukljanska politička i državna tradicija potiskuje se davanjem povlastica primorskim gradovima, a posebno tokom 13. vijeka, kada u gradski patricijat-Cives Maiores, sistemski ulaze slovenske pridošlice. Srpski srednjovjekovni vladari podstiču kulturni i privredni uspon primorskih gradova, pa tako i Budve, a zauzvrat istaknute pojedince ovog kraja angažuju u diplomatskim misijama. Za vrijeme Nemanjića, odnosno vlasti Cara Dušana, nastaje Statut grada Budve, kao prvi zakonodavni akt koji je Budvi obezbjeđivao izvjesnu samostalnost. Nakon perioda vladavine Nemanjića za Budvu nastupa buran period. Tokom unutrašnjih nemira za vrijeme vladavine Balšića (1361-1392) grad je stradao, a njegovi bedemi bili su porušeni. U narednom periodu Budvom su kratko vladali: Radič Crnojević, Sandalj Hranić i, na kraju, Đurđe Stracimirović. Budva, potom, prelazi u ruke Mlečana, a oni ga ustupaju Balši III. Pod upravom Balšića grad se nalazio od 1403. godine sa manjim prekidima sve do 1419. godine, kada ga ponovo preuzimaju Mlečani. Kratko vrijeme grad drži despot Đurađ Branković, da bi 1442. konačno pripao Veneciji, pod kojom ostaje sve do pada Republike 1797, godine. Mletačka republika, kao najjača pomorska sila na Sredozemlju, svoje teritorijalne aspiracije počela je da ispoljava već krajem XIV vijeka sa prvim turskim upadima na ovo područje. Tokom XVI i XVII vijek Budva biva poprište stalnih sukoba turskih i mletačkih snaga, i meta turskih pljačkaša. U teškom zemljotresu 1667. godine grad biva potpuno srušen. U narednim vjekovima Budva potpada pod nekoliko tuđinskih uprava. Od 1797. do 1806. godine Budva se nalazi pod

Konkurs za za izradu idejnog urbanističko-arhitektonskog rješenja šetališta u dijelu „budvanske školjke“, dijela šetališta Budva-Bečići, I faza

okupacijom Austrije, zatim od 1806. do 1807. njome vlada rusko-crnogorska uprava, da bi se između 1807. i 1813. godine našla pod francuskom okupacijom, a onda, ponovo, pod austrijskom, pod kojom ostaje sve do 1918. godine, kada ulazi u sastav Kraljevine Jugoslavije. Tokom drugog svjetskog rata grad je bio pod okupacijom Njemaca i Italijana. Budva je oslobođena 22. novembra 1944. godine.

Urbana geneza

Iako tek započeta, arheološka otkrića su potvrdila hipoteze o lokaciji grada i uz pomoć pisanih izvora danas možemo reći da saznanja o antičkoj Budvi nijesu više potpuna naučna tajna. Budva se pominje kao emporijum u IV vijeku p. n. e. u Periplusu, Pseudo Ksilaksa. Arheološki predmeti iz budvanske nekropole pouzdano na to ukazuju. Kapija iz antičkog perioda i pravac pružanja ulice poklapa se sa današnjom Njegoševom (glavnom) ulicom. Ključne gradske lokacije pored odbrambene tvrđave bili su luka-pristanište na zapadnoj strani grada, kao i arsenal sa magacinima. No, i pored ovih otkrića nakon zemljotresa 1979. godine složeno je i teško utvrditi urbanu stratigrafiju Starog grada. Hronologiju, rast i razvoj grada pratimo nizom gravira i mjestimičnim arheološkim fragmentima, kao i rjetkim pisanim izvorima. Mnogo je bilo katastrofalnih zemljotresa, a prvi evidentiran je 518. godine. U dugim i čestim ciklusima promjene vlasti, čitavi srednji vijek je u nepouzdanim podacima o izgledu grada. Tek uspostavljanjem mletačke uprave 1442. godine možemo pouzdanije govoriti o urbanizmu, organizaciji grada, tipu gradnje, materijalima, komunalnim pravilima itd. U tome veliki doprinos daje Budvanski statut iz vremena Cara Dušana 1350. godine. U vrijeme Mletačke, tačnije 1499. godine uspostavljena je forma grada koja je očuvana do danas, a to su fortifikacioni bedemi koji su zaokružili zarinuto poluostrvo u more sa dominantnim Kastiom Sv. Marije, danas Citadelom. Početak formiranja pristaništa naslućuje se u XV vijeku da bi današnju formu pristanište dobilo polovinom XIX vijeka u vrijeme austrougarske uprave.

I pored antičkog, pa srednjevjekovnog kopnenog puta i kasnije via Zenta, grad je glavnu saobraćajnu komunikaciju imao morem, a ta marino kultura bila je dominantna u zanatskom životu grada, trgovini, prehrani, kratkim i dugim linijskim plovidbama. U tipologiji srednjevjekovnih gradova istoričara umjetnosti Pavla Mijovića, Budva sa Ulcinjom i Risnom spada u velike gradove, jer u svojoj unutrašnjoj strukturi ovi gradovi predstavljaju veću organizovanu društvenu cjelinu sa autonomnom upravom, kao ostacima rimskog Municipijuma. Imali su izdiferencirane slojeve građana, onih koji su bogati i učestvuju u upravljačkim tijelima grada i one koji su bili bez prava i imovine. Takvo društveno ustrojstvo je uslovalo i koncept gradnje grada, s tim što je Citadela-vojno odbrambeno utvrđenje uvijek dominirala gradom. Katastrofalni zemljotres 1667. godine bio je potpuno razoran za grad, ali je mletačka uprava odmah sanirala i obnovila fortifikacije i Kastio Sv. Marije (na Citadeli). Kuće su uglavnom bile drvene, jer je to bilo primjereno zanatstvu toga vremena, a drvo je kao sirovinu bilo lako naći. No, to je uticalo i da cijeli grad strada u požarima. Tek u XVII i XVIII vjeku profana arhitektura počinje da se zida kamenom, a to su prizemne kuće ili jednospratne. Prvo poznato snimanje plana grada Budve zabilježeno je 1838. godine, kada je austrougarska uprava izvršila katastarsko premjeravanje svojih teritorija. U to vrijeme formira se pristanište sa sjeverne strane, gradi lukobran i prilazni gat, pa kasnije drugi gat

Konkurs za za izradu idejnog urbanističko-arhitektonskog rješenja šetališta u dijelu „budvanske školjke“, dijela šetališta Budva-Bečići, I faza

Školjera i produbljuje luka. Ispred gradskih zidina sa sjeverne strane gradi se bolnica. Iz tog plana iščitava se sasvim druga urbana struktura grada od današnje. U toj Budvi ima mnogo manje trgova i slobodnih prostora, a mnogo više bašti ili potkutnjica, kako se u narodu kaže. Dok se centar grada ispod Citadele u okružju crkava drži u reprezentativnoj formi sa trgom, pijacom i glavnim gradskim okupljanjem, dotle se unutrašnji splet krivudavih ulica često mijenja zavisno od imovinskog stanja stanovnika i njihove fluktuacije.

Između dva svjetska rata pojavom turizma počinje radikalna promjena srednjovjковne urbane matrice rušenjem i unošenjem velikih fizičkih struktura i u horizontalnom i vertikalnom gabaritu, pa dolazi do bitne promjene siluete grada.

Proglašenjem za spomenik kulture 1952. godine, uspostavlja se režim zaštite i zavodi se izvjesna kontrola nad promjenama u gradu od Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture Crne Gore sa Cetinja. Katastrofalni zemljotres iz 1979. godine razrušio je 70% grada. Urađena je kompletno nova planska dokumentacija sa snimanjem postojećeg ruševnog stanja, pet stilsko hronoloških i drugih studija i analiza, Urbanistički projekat grada, kompletni projekti infrastrukture, spoljnog uređenja grada i kontakt zone i pojedinačni projekti svake konstruktivne cjeline, te pojedinačni projekti svih objekata u konstruktivnoj cjelini. Obnova Starog grada rađena je od 1982.-1987. godine. Konstruktivna sanacija i izgradnja objekata do faze „grubih radova“ rađena je u organizaciji i pod kontrolom države i društvene građevinske operative, a zanatske radove izvodili su sami vlasnici objekata.

Grad je do XIX vijeka tj. do dolaska Napoleona bio izgrađen maksimum spratnim objektima od kamena, sa ponegdje kaldrmisanim ulicama sa bistijernama, bez tekuće vode. Evropski tehnološki i civilizacijski razvoj se odvija tokom austrougarske vladavine, od 1814.-1916. godine i on je rezultirao nadogradnjom spratova na način što su često i na srednjovjekovnim prizemnim objektima dograđivali po dva i tri sprata. U unutrašnjem rasporedu kuće dobijale su građanske stilske salone, kuhinje sa zidanim šporetima na drva i spavaće sobe za ukućane. Poneka kuća je imala samo WC bez kupatila sa kanalizacionim cijevima izdubljenim u kamenu do septičke jame, koja se nalazila ispod pločnika.

Istorijat, opis izgleda kulturnog dobra i pojedinih njegovih djelova u Starom Gradu Citadela; Bedemi sa bastionima

Rješenje o stavljanju pod zaštitu br 876/56; broj popisa 261.

Citadela:

Istorijat Citadele je istovremeno i istorijat nastanka grada Budve. U nju su se utkale ilirska i helenska, potom rimska kultura, Vizantija i Sloveni, dinastije Nemanjića, Balšića, Mletačka, Francuska, Ruska i Austrougarska carevina. Jugoslovenska država u XX vijeku na tragu današnje Crne Gore, ovom prostoru davala je centralnu istorijsku funkciju: ratnu i odbrambenu, kao i religijsku i društvenu.

Konkurs za za izradu idejnog urbanističko-arhitektonskog rješenja šetališta u dijelu „budvanske školjke“, dijela šetališta Budva-Bečići, I faza

Arheološka istraživanja nakon zemljotresa ukazuju na pretpostavku da se glavni društveni i religijski život odvijao u podnožju Citadele. Arheološka istraživanja nisu završena, ali evidentirani izmiješani pokretni nalazi nagovještavaju da na mjestu ranohrišćanske bazilike možemo očekivati stariji sakralni objekat iz antičkog perioda. Tokom Srednjeg vijeka dešavali su se ratovi, pljačke, ali i rušenja usljed djelovanja prirodnih sila, zemljotresa. Pouzdani historijski podaci datiraju tek iz vremena Mlečana koji su sagradili utvrđenje-Kaštel, u periodu od 1425.-1459. godine u formi kakva se i danas uglavnom zatiče. Kastel nosi ime po crkvi posvećenoj Sv. Mariji. Vrijeme njene izgradnje, međutim, nije tačno utvrđeno. U vrijeme mletačke uprave Citadela ima dominantnu fortifikacionu funkciju i biva nukleusom gradskog života. U periodu austrougarske uprave došlo je do bitnih promjena na Citadeli. Građenjem kasarne 1836. godine; utvrđenje se prilagođava isključivo vojnoj funkciji. U tom periodu fortifikacija postaje potpuno autonomna graditeljska i funkcionalna cjelina, dominantna u odnosu na ostatak grada, sa svim pratećim sadržajima: platformama za topove i artiljeriju, magacinima za municiju, spavaonicama za vojnike, pekarom, cisternom za vodu i drugim objektima. Tada dolazi ne samo do rušenja crkve Santa Maria in Castio, već i do prenamjene kastela Sv. Marije. Nakon Prvog svjetskog rata objekat preuzima Kraljevina Jugoslavija, a nakon Drugog Jugoslovenska narodna armija (u daljem tekstu JNA). Objekat se koristio u slične svrhe sve do 60-ih godina XX vijeka kada se u njega useljavaju neke komunalne službe, a koristi se i u stambene svrhe sve do razornog zemljotresa 1979. godine. Sanacija i rekonstrukcija je izvršena kao i za cijeli Stari grad, sredstvima jugoslovenske solidarnosti, a 1992. godine JNA prodaje Citadelu privatnom licu, suprotno Zakonu o zaštiti spomenika kulture.

Geneza gradnje Citadele:

Sve do austrougarske uprave na Kastelu je postojala crkva Santa Maria in Castio. Prostor Castia je imao funkciju gradića, utvrđenja i vjerskog centra. Sa sjeverne strane postojao je ogroman zid bedema koji je u periodu Austrougarske, tadašnja uprava razrušila, ostavivši istočni bastion i zapadnu kulu u izvornoj formi "umetnula" je kasarnu kao potpuno novi centralni pravougaoni kubus. Pritom je izvršila čitavo prekrajanje više nivoa platoa i kule prilagodivši ih svojim novim potrebama za funkciju magacina, pekare, skladišta municije i drugo.

Poslije zemljotresa 1979. godine, u kojem je potpuno stradala s mora, Citadela je obnovljena i konstruktivno sanirana. Unutrašnji raspored Citadele i sadržaji su prenamjenjeni. Urbanističkim projektom iz 1985. godine kompletan prostor namjenjen je potrebama kulture, ali nije realizovan zbog prodaje privatnom licu.

Bedemi sa Bastionima

Bedemi su se uvijek gradili prema prevladavajućem oružju tog vremena. Tako u Budvi imamo obrise bedema sa zupcima i otvorima iz vremena hladnog oružja do bedema s krunom i šetnicama, maškulama i puškarnicama s toparnicama.

Konkurs za za izradu idejnog urbanističko-arhitektonskog rješenja šetališta u dijelu „budvanske školjke“, dijela šetališta Budva-Bečići, I faza

Na osnovu neobjavljene stratigrafije dr Mirka Kovačevića (istraživačka i terenska dokumentacija nalazi se u Upravi na Cetinju i Republičkom zavodu u Beogradu) u arheološkim istraživanjima vršenim od 1983.-1988. godine, na bedemima se iščitava više istorijskih slojeva: iz 2. vijeka n. e., 6. vijeka, 13. vijeka i 15. vijeka. Tu su graditeljski slojevi iz vremena Rima, Vizantije i srednjeg vijeka kada je Mletačka oblikovala bedeme kakvi su u današnjoj formi. U cjelokupnom dvo i po milenijumskom periodu bedemi su više puta stradali od zemljotresa i ratova, a isto tako su i više puta obnavljani i rekonstruisani. I u antičkim vremenima pa kroz srednji vijek i sve do Prvog svjetskog rata kada se već razvila avijacija i dalekometno oružje, bedemi su bili ključni i najvažniji faktor sigurnosti. Inače, brojne gravire od srednjeg vijeka, a najviše u periodu Mletačke do XIX vijeka ukazuju na stalnu transformaciju budvanskih zidina. Današnja forma bedema je završena 1495. godine u vrijeme mletačke uprave tj. rektora grada Nikole Mema. Drastična promjena nastala je nakon Drugog svjetskog rata kada je od bombardovanja porušen sjeverni dio bedema prema pristaništu i kada su otvorena tri nova luka netipična za ovu vrstu utvrđenja, ali su nakon zemljotresa 1979. godine zazidana dva i ostao je samo jedan lučni otvor.

Bastioni–torete

U sklopu bedema na uglovima su građeni bastioni: Murava, Gradenigo i Repeno. Njihova je funkcija pored konstruktivne, dominantno operativno kontrolna i magacinska za skladištenje municije. Svaka kula kontrolisala je podužne strane bedema i bila osmatračnica nad okolinom.

Bastion Gradenigo iz 1498. godine najljepši je reprezent venecijanskog načina gradnje, stila i estetike, a kule Murava i Repeno mnogo su jednostavnije, graditeljski skromnije, starije od XV vijeka ili su tokom obnove poslije zemljotresa 1667. godine obnavljane s manje pažnje o njihovom izgledu. Po sredini zapadnog bedema postojao je još jedan bastion koji poslije pomenutog zemljotresa nije obnovljen.

Geneza gradnje Bedema.

Fragmentarno izvučeni obrisi iz 2. vijeka n. e, svjedoče o najranijem periodu bedema. Kasnije u periodu od 14. do 17. vijeka postojala je dominantni bastion na ulazu u grad; od koje su danas ostala samo slijepa vrata, takođe postojao je rov između grada (tada ostrvo) i kopnenog dijela zapadno od grada o čemu svjedoče stare gravire Budve.

Opis kulturnog dobra:

Citadela:

Utvrđenje Citadela nalazi se na najvišem i najjužnijem dijelu Starog grada Budve čiji su istočni južni i zapadni zidovi ujedno i južni bedemi Starog grada. Ovi bedemi su izrazite zidine mletačkog sistema gradnje dijelom očuvane s eskarpama, stražarskim kućicama, puškarnicama, kortinama i koridorima, toparnicama, rađene od tesanog i pritesanog kamena s obrađenim lučnim otvorima.

Konkurs za za izradu idejnog urbanističko-arhitektonskog rješenja šetališta u dijelu „budvanske školjke“, dijela šetališta Budva-Bečići, I faza

Na Castelu se mogu vidjeti ostaci crkve Santa Maria in Castio, dok sam Castio ima niz prostorija u tri nivoa . Sa sjeverne strane između istočnog bastiona i zapadne kule i očuvanog dijela sjevernog bedemskog zida, nalazi se veliki objekat kasarne, pravougaonog kubusa izgrađen 1836.godine. Prema jugu i zapadu, topografija terena tj. prirodne stijene iz mora uticale su na oblikovanje južnih i zapadnih bedemskih zidova Castela.

Unutrašnjost objekta kasarne organizovana je na tri nivoa, sa tipičnim austrijskim svodovima, koji su mjestimično zidani opekom i pokretnim mostom na lancima karakterističnim za ovakav tip utvrđenja.

U objektu kasarne na dva nivoa su glavne ugostiteljske prostorije, a u cisterni i istočnom bastionu smještene su restoranske i kuhinjske usluge. Slobodni prostori i funkcije velikih prostorija su u nedefinisanom stanju. Prostor stare kule tipa “Donžon” je adaptiran u tri nivoa apartmanskog sadržaja, suprotno konzervatorskim pravilima struke.

Ukupni otvoreni prostor Citadele iznosi oko 2600 m² a zatvoreni prostor 620 m². Dogradnjama i adaptacijom nekih prostora dobijeno je još oko cca 200 m²

Bedemi:

Bedemi su obima 785 m i sadrže slojeve od antičkog nastanka Budve do XX vijeka. Današnji bedemi sa zapadne i sjeverne strane imaju fragmentarno izvučene obrise iz 2. vijeka n. e. a nijesu dosljedni bedemima iz perioda 14-17 vijeka kada je postojao dominantni bastion na ulazu u grad; od koje su danas ostala samo slijepa vrata, postojao je rov između grada (tada ostrvo) i kopnenog dijela zapadno od grada. Osnovna konstrukcija bedema su jednostruki zid iz perioda hladnog oružja i dvostruki zid sa ispunama i šetnicom pri kruni bedema. Šetnica je često izvedena na konzolnim arkadama, što je bilo graditeljski jeftinije, ali zid nije imao masu za otpor topovskim granatama. Na sjeveroistočnim i istočnim bedemima, šetnice su rađene na kontraformnim zidovima sa arkadama, dok su šetnice na sjevernim i zapadnim stranama zidane na duplim zidovima širine cca 1,5-2 m ispunjeni kamenom šljakom. Najviša kota bedema iznosi do cca 12 m, na zapadnoj strani. Jugozapadna strana bedema prema konfiguraciji samog tla i obale mora istovremeno je u nekim dijelovima i fasada pojedinih stambenih objekata i samostana crkve Santa Maria in Punta. Ukupna dužina bedema je 580 m, od čega sa djelom šetne staze dužina iznosi 460 m. Dužina istočnog bedema iznosi 158 m, sjevernog 224 m, zapadnog 79 m i južni 122 m. Visina bedema sa spoljne strane iznosi u prosjeku 7 m, a sa zapadne strane 12 m. Šetnica je široka od 70-110 cm, a djelovi unutrašnjeg parapeta iznose 70-165 cm, a spoljnog 100-230 cm. Bastioni su prečnika: Repeno – 9,5 m; Gradenigo – 9,0 m; Murava – 8 m; Na zapadnom završetku bedema, kao i na uglovima na sjevernoj strani i toreti Repeno “izvučene” su stražarnice-osmatračnice, a nad Veljim vratima, “Porta di terra”, i vratima od Pizane izvedene su mašikule.

Bastioni-Torete:

Kula Gradenigo nalazi se na sjeverozapadnoj strani bedema, prečnika 9 m, ima izrazite stilske kvalitete tipične venecijanske gradnje s eskarpom i velikim mletačkim grbom s

Konkurs za izradu idejnog urbanističko-arhitektonskog rješenja šetališta u dijelu „budvanske školjke“, dijela šetališta Budva-Bečići, I faza

krilatim lavom - izuzetan kamenorezački i vajarski rad. Na kruni bastiona se nalaze puškarnice, raspoređene između četiri bočna lučna otvora-toparnice, dok se u centralnom dijelu, iznad mletačkog grba, na polukružnoj konzoli nalazi stražara sa puškarnicama. Platforma za topove izvedena je preko jačeg romaničkog svoda s bočnim sferičnim nišama za đulad u prizemlju bastiona.

Kula Murava - na jugozapadnoj strani bedema, prečnika 8 m, po obliku je romaničkog karaktera, moćna u masi i formi, a bez estetiziranja i stilizacije. U zemljotresu 1979. godine potpuno je raspukla. S izuzetnim statičko konzervatorskim rješenjem, vraćena je u prvobitno stanje sa naglašenim „šavom“, ponovnim spojem razdvojene zidne mase. Dvije toparnice sa puškarnicama dio su krune bastiona.

Kula Repeno - na sjeveroistočnoj strani bedema, prečnika 9,5 m, sa stražarnicom i nedovršenom arhitektonskom formom. Takođe je opsluživala topove i kontrolisala ulaz u budvanski zaliv.

Stari grad - Budva

Odbrambena, društveno istorijska, religiozna funkcija i sadržina Starog grada opisane su kroz ovaj Elaborat i u posebnim elaboratima revalorizacije četiri crkve: Santa Marija in Punta, Sv. Saba Osvećeni, Sv. Ivan i Sv. Trojica. Sve opisane građevine fortifikacija i crkve sa stambenim dijelom grada, čine jednu urbanu cjelinu. Ta cjelina je morfološki dosljedna formi i antičkim tragovima u dijelu fortifikacija i Foruma grada.

Opis urbano-arhitektonske cjeline Starog grada

Na srednjovjekovnu urbanističku matricu Starog grada izgrađene su kuće profane arhitekture uglavnom u XIX i XX vijeku sa uklapanjem terasa, velikih prozorskih otvora sa kamenim korčulanskim pragovima i škurima, omalterisanim fasadama u jakim kolorističkim tonovima. U nekoliko slučajeva voltovima preko ulice su podignute pjacete, ili spratovi objekata, što ukazuje, pored racinalizacije prostora, na urbanističku inventivnost i arhitektonski zanimljive sklopove.

Cijeli grad je na stijeni i gotovo u istoj niveleti, pa nema bitnih denivelacija. Srednjovjekovna prizemlja su često zidana zemljom crvenicom velikim blokovima pritesanog kamena, a često su uočljivi različiti kameni blokovi po višim etažama, što ukazuje na etapnost rasta grada i različito porijeklo kamena. U XX vijeku pojavio se poneki balkon, najčešće na moćnim kamenim konzolama. Krovni vjenci su rješavani uvijek na isti način ispuštenim kamenim pločama (kotali). Krivudave nepravilne i uske ulice, te zaklanjanje sunca i vizura uređene su odredbama iz Statuta. Vodilo se računa da prozor ne bude naspram prozora sa druge strane ulice, kao i da okapnice ne padaju na stranu susjeda.

Urbanistički plan iz 1985. godine u nekoliko slučajeva odstupio je od konzervatorskih normi. /Vila Balkan; Vila Medin; Vila Beograd / i ispravio neke „prostorne greške“. Stari grad Budva je sada jedan konstruktivno, sanitarno i higijenski ozdravljen grad sa savremenom

Konkurs za za izradu idejnog urbanističko-arhitektonskog rješenja šetališta u dijelu „budvanske školjke“, dijela šetališta Budva-Bečići, I faza

infrastrukturu, a sve kuće su urađene u armirano betonskim „džeketima“, sa armirano betonskim tavanicama i seizmičkim platnima.

Stari grad je 30.228 m² osnove, obima 785 m, bez prizemlja je 45.000 m² korisne površine. Tokom arheoloških iskopavanja 1980-1985 došlo je epohalnih otkrića potencijalnih kulturnih dobara:

- Ranohrišćanske trobrodne bazilike sa mozaičkim podom (V-VI vijek)
- Ulaz u antički grad, IV vijek p. n. e.
- Rimske terme
- Antički pločnik
- Elementi antičke građevine, II vijek n. e.
- Vile Urbane

Nijedno od ovih otkrića, osim Vile Urbane, nije stručno obrađeno niti registrovano u zakonskoj proceduri sa statusom kulturnog dobra.

SMJERNICE – PRIKAZ KULTURNIH I PRIRODNIH DOBARA KOJE KONZERVATORSKIM I EKSPONICIONIM TRETMANOM TREBA INTEGISATI U ŠETALIŠTE.

Zakon o zaštiti kulturnih dobara podrazumjeva da se kulturno dobro štiti valorizuje i prezentuje u cilju edukacije i produbljivanja svijesti o civilizajskom trajanju u određenom prostoru. Od velikog broja kulturnih dobara u Budvi nijedan nije adekvatno prezentovan.

U projektnom programu Šetališta treba decidno uraditi konzervatorsku studiju sa smjernicama za izradu projektnih elaborata za svako pojedinačno kulturno dobro.

Specifikacija je formirana po prostornom redosljedu od početka šetališta.

1. BRIJEG OD BUDVE SA BEDEMIMA I BASTIONIMA

Brijeg od Budve je granično mjesto kopna i mora, neka vrsta osmatračnice nad morem i pučinom, rtom Starog grada, Santa Marije i Citadele. Sa zapadne strane su atraktivne stijene obronka brda SPAS i Ponte od Mogrena, izuzetne pejzažne vrijednosti. Ove vizure su prilično degradirane sadržajima i neuređene. Podrazumjevaju valorizaciju

Konkurs za za izradu idejnog urbanističko-arhitektonskog rješenja šetališta u dijelu „budvanske školjke“, dijela šetališta Budva-Bečići, I faza

2. ANTIČKA NEKROPOLA SA VILOM URBANA

Izmješten segment, nekropole sa grobovima i postamentima za dva cipusa prezentuje nekropolu koja je ispod hotela Avala. Hipokaust iz vile Urbana i mozaik (70 m²) treba konzervirati, uraditi projekat prezentacije sa svim vizuelnim, informacionim i svjetlosnim tablama, natpisima i sl. (Projekat u izradi)

Ovaj segment nekropole je dio glavnog trga Budve i praktično sa njim sadržajno počinje Šetalište.

Prostor trga je u dalekoj prošlosti bio more koje se blagom erozijom brda Spas nasulo, pa je Antička Budva postala poluostrvo. Bilo bi neophodno sondažno arheološki ispitati taj prostor. Neke gravire iz XVI v. ukazuju na pretpostavku da su bila dva pojasa bedema-revelini.

3. PRISTANIŠTE PIZANA

Oformio ga je Silvestro Pissani 1471. godine. Bilo bi neophodno istražiti morfologiju budvanskog porta sa posebnim pitanjem izrade projekta lukobrana i definisanja zone zaštite od ekstremnih talasa i rasta nivoa mora. Svakako to je prostor koji se podrazumjeva da bude dio šetališta. Ovaj prostor Luke Budva je dio DSL 43 koja se bavi proširenjem Luke. Ova studija nije usvojena pa je izrada obustavljena u skladu sa članom 217, Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata (Službeni list Crne Gore, br: 64/17,44/18,63/18,11/19 i 82/20).